

умовного рефлексу і почав відтворюватись не тільки підчас контакту, але й при відсутності групи). Синкретність складових цього процесу була цілком вірогідною. *Механізм мовленнєво-мисленнєвої діяльності полягав у відтворенні дійсності у семасіологічній системі мовця через свідомість завдяки мисленню засобами мови і протиставленню загального особливому.*

Цей механізм виник на земній кулі як результат саморозвитку, зумовленого унікальним збігом обставин, і природа вибрала один з його найефективніших варіантів.

Універсальність принципів вищезазначеного механізму в умовах нашої планети не викликає сумніву і дає можливість зробити такі припущення:

1. Відкриття процесу мовлення виявляє сутність походження мови.
2. У тваринному світі цей механізм не мав, не має і не буде мати місце, бо він не проходив стадії прелінгви.
3. Позаземний розум, якщо він і є десь у Всесвіті, діє як відображення матеріального в ідеальному протиставленні загального особливому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисов І.Г. Багатофункціональність мовлення // *Нова філологія*. – 3(14). – Запоріжжя: ЗДУ, 2002.
2. Николаева Т.М. Теории происхождения языка и его эволюции – новое направление в современном языкознании // *Вопросы языкознания*. – 1996. – № 2.
3. Першиц А.И., Монгайт А.Л., Алексеев В.П. История первобытного общества. – М., 1982.
4. Орлов И.В. Мозжечок // *БСЭ*. – Т.16. – М., 1974.

УДК 001.4(802.0): 336

СЕМІОТИЧНИЙ АСПЕКТ ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТІВ)

Дуда О.І. (м. Тернопіль)

The article aims at the problem of the termination in present-day English within the economic sublanguage. Semiotic aspect of the termination is defined as recomprehension of the sign meaning. It is shown that such recomprehended signs get systematic features.

Проблема співвідношення знака і значення є однією з дискусійних не тільки у термінознавстві, а й у мовознавстві в цілому. Матеріальність знака виділяють і лінгвісти [10, 21; 11, 13; 12, 64; 16, 198; 17, 16-17], і термінознавці [4, 31; 13, 21; 14, 205; 18, 159].

Обґрунтовуючи своє розуміння знакової функції терміна, вважаємо, що доцільним є диференційований підхід до термінів із точки зору їх семіотичної насиченості. Так, досліджуючи субмову математичної логіки, де велику кількість термінів-слів можна замінити термінами-символами, Ф. Циткіна пропонує термін “символьності” [19, 27]. Проте, на наш погляд, це є специфікою логіко-математичної субмови, а не своєрідною знаковою функцією терміна. Заміна терміна-слова терміном-символом у тексті суспільно-економічного дискурсу унеможливило адекватне сприйняття інформації реципієнтом. Не погоджуючись з аналогічною думкою Л. Дрозд про відсутність семантичних модифікацій у терміна [20, 111], вважаємо, що високий ступінь семіотичної насиченості є специфічною рисою окремої субмови як певної знакової системи.

В. Гак вважає, що процес термінологізації слід розглядати у двох аспектах: парадигматичному і синтагматичному. В парадигматичному аспекті термінологізація полягає у співвіднесенні даного знака з позначуваним, що входить у певну систему позначуваних [2, 69].

При повторному використанні мовного знака відбувається акт вторинної номінації, коли двопланова мовна одиниця починає співвідноситись із новим позначуваним знаком. Денотативний аспект значення мовного знака зазнає змін, бо зумовлюється іншою реалією. Для прикладу, колишнє загальноновживане слово *flag* як елемент іншої знакової моделі номінує поняття руху цін, що використовується в технічному аналізі кон’юнктури фінансових ринків. Семіотичний аспект іншого процесу термінації поняття, яке на побутовому рівні формувало семантику загальноновживаного слова, а на рівні наукового мислення стало формувати семантику терміна, відрізняється від процесу вторинного використання мовного знака, оскільки відбувається в межах одного й того ж денотата. Наприклад, поняття відрізуваної частини цінного папера на пред’явника (сертифіката, акції, облигації), яка може бути обмінною на дивіденд чи відсотковий дохід, термінується загальноновживаним словом *coupon*, що як мовний знак у системі загальноновживаних мовних знаків вже здійснило позначення поняття *coupon* (талон).

Однозначна відповідність мовного знака в термінологічній функції з одним поняттям трапляється рідко. Вважається, що такий ідеальний термін має відповідати двом критеріям: 1) входити лише до однієї терміносистеми; 2) співвідноситися лише з одним спеціальним поняттям – компонентом системи понять певної сфери наукових знань [1, 4; 5, 55; 7, 52; 15, 25-26]. Складаючи кількісно невелику частину словникового складу текстів, власне терміни є досить інформативними, вони зберігають своє значення стабільним не тільки в межах терміносистеми, а й у складі всієї знакової системи. Так, власне термін *fiscal* (фіскальний) зберігає своє термінологічне значення і в системі загальноживаних мовних знаків.

Коли мовний знак у процесі термінування поняття із однієї знакової моделі загальноживаних одиниць переходить до іншої знакової моделі термінів, його зв'язки зі знаками побутових понять пориваються, поступаються місцем понятійно-спеціальним зв'язкам, які забезпечують його позицію як структурного елемента іншої знакової моделі – терміносистеми.

В синтагматичному плані термінологізація полягає у включенні лексичної одиниці в текст певної ізоїї [2, 69]. Термінологічна функція мовного знака в новій знаковій моделі визначає реалізацію нових синтагмозначень. Предиковане термінологічне значення передбачає нові розгалуження синтагматичних значень, оскільки, як правило, переосмислені загальноживані знаки водночас набувають і нової властивості – синсемантиї [14, 203]. Синсемантизацію мовного знака розуміємо традиційно як властивість мовного знака реалізувати термінологічну функцію в терміносистемі з опорою на значення конкретизаторів, які звужують обсяг поняття, позначеного синсемантичним знаком. У складі терміна *jobber pitch* конкретизатор *jobber* виділяє ознаки поняття, позначеного синсемантичним знаком *pitch*. Мовний знак *pitch* став синсемантичним у результаті термінологізації, оскільки саме з опорою на лексичний конкретизатор реалізував свою термінологічну функцію: позначив поняття *постійне місце джоббера* (спекулянта на фондовій біржі).

Термінологізація мовного знака, що набув синсемантичної властивості, пов'язана з процесом зворотного відношення форми терміна до обсягу поняття: чим довша форма, тим вужчий обсяг поняття, позначений синсемантичним знаком [6, 5-6; 8, 42; 13, 25]. У складі складеного мовного знака *noncumulative preferred stock* конкретизатори *noncumulative* і *preferred* звужують обсяг спеціального поняття *акція* до вужчого обсягу привілейованої акції, пропущений дивіденд за якою не накопичується і не виплачується. Мовний знак *stock* і структурно складений мовний знак *noncumulative preferred stock* як структурні елементи знакової моделі корелюють на осі гіпо-гіперонімічних відносин між собою, оскільки виражають поняття, що мають родо-видову залежність, а наявність родо-видових відношень між поняттями зумовлює існування таких же відношень і між мовними знаками або групами знаків, що виражають ці поняття. Для лексичних конкретизаторів термінологічної функції мовного знака характерною є послідовність розвитку ознаки. Ця послідовність полягає в тому, що кожна ознака, позначена лексичним конкретизатором, не безпосередньо обмежує родові поняття, а опосередковано – через додаткову ознаку видового поняття. У сполученні *interbank payment transfer system* ознака, що передається значенням мовного конкретизатора *interbank*, безпосередньо характеризує тільки попередню ознаку, позначену знаком *payment*, а та, у свою чергу, – видову ознаку *transfer* і лише через неї – ознаку родового поняття *system*.

Родове поняття *системи розрахунків* позначається двоплановим знаком, який у системі термінів реалізує своє термінологічне значення з опорою на конкретизатори. Логічні відношення між поняттями є ієрархічними [3, 15; 4, 78; 21, 2-3]. Розвиток родового поняття відбувається за рахунок членування рівнем наукового мислення родового поняття на видові ознаки. Мовні знаки на позначення цих видових ознак відображають процес творення ієрархічного ряду понять. Так, у складі складеного мовного знака *interbank exchange rate* конкретизатори *interbank* і *exchange* розміщуються у складі структури в такій послідовності, яка відображає процес наростання видових ознак родового поняття *rate*, що дає підставу говорити про послідовну родо-видову залежність мовних знаків у складі термінологічного сполучення. Характерною ознакою таких складених мовних знаків є те, що організуючим ядром у їхньому складі є багатозначне загальноживане слово у термінологічній функції, яке, залишаючись двоплановим знаком з надто широким значенням, потребує конкретизатора.

У попередньому прикладі слово широкої семантики *system* потребує у складі мовного знака таких конкретизаторів, які мають здатність створити цьому ядру той ступінь спеціалізації, який необхідний йому, щоб бути терміном. Лексичні конкретизатори *interbank payment transfer* створили необхідний для термінологізації ступінь спеціалізації поняття. Мовний знак *system* набув у результаті цього нової властивості синсемантиї і став з опорою на конкретизатори виражати видові поняття

тя системи міжбанківських грошових розрахунків. Значення такого термінологічного сполучення репрезентує собою сукупність значень його компонентів, що є аналітичним способом вираження поняття. Аналітичним способом, услід за В. Овчаренком, вважатимемо такий спосіб вираження понять, за яким окремі компоненти мовного утворення, що виражає поняття, співвідносяться з окремими ознаками цього поняття (видовою чи видовими і родовою) [13; 21].

Для прикладу, сполучення *marginal revenue* виражає поняття *граничний дохід* аналітичним способом, окремо номінуючи видову ознаку *marginal* і родову – *revenue*. Робимо висновок, що поняття *marginal revenue* – аналітичне. На відміну від нього, поняття, виражене сполученням *discount window*, – синтетичне. Значення сполучення *discount window* не складається із значень компонентів і не виводиться з них, а полягає у співвіднесеності із спеціальним поняттям про позикові засоби, надані федеральними резервними банками вибраним депозитним установам. Отже, синтетичний спосіб вираження поняття не пов'язаний з його членуванням на окремі ознаки.

Таким чином, позначення спеціального поняття мовним знаком відбувається шляхом встановлення асоціативних зв'язків між спеціальним поняттям, що термінується, і поняттям – основою семантичного інваріанта знака. Семіотичний аспект термінологізації полягає в тому, що знак, значення якого суб'єктом номінації переосмислюється, набуває властивості синсемантиї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андренко Л.М. Терминологическое значение общеупотребительных слов (англ. яз.): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т ин. яз. – М., 1980. – 27 с.
2. Гак В.Г. Асимметрия лингвистического знака и некоторые общие проблемы терминологии // Семиотические проблемы языка науки, терминологии и информатики. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – С. 68-71.
3. Гнагишена І.М. Сучасна німецька медична термінологія (аспекти етимології, структури та інтеграції): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Чернівецький держуніверситет. – Чернівці, 1996. – 24 с.
4. Головин Б.Н., Корбин Р.Ю. Лингвистические основы учения о термине. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
5. Дацюк Л.С. Системообразующие и системоприобретенные свойства термина (на материале английских терминов в области физики полупроводников): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Львов, 1989. – 168 с.
6. Динес Л.А. Функционирование многокомпонентного составного термина в частноотраслевой терминосистеме // Функционирование языковых единиц. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1986. – С. 3-10.
7. Іваницький Р.В. Лексико-графічні аспекти нормалізації термінів (на матеріалі німецьких, англійських, українських та російських термінологічних одиниць): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Чернівці, 1995. – 184 с.
8. Іващишин О.М. Структурні особливості та семантична диференціація термінів-словосполучень у науково-технічних текстах // Іноземна філологія. – Львів: ЛДУ, 1996. – Вип. 109. – С. 41-44.
9. Карцевский С. Об асимметричном дуализме лингвистического знака // Звегинцев В.А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. – М.: Наука, 1965. – Часть II. – С. 85-90.
10. Кочерган М.П. Слово і контекст // Мовознавство. – 1976. – № 6. – С. 21-30.
11. Левицький В.В. Сучасне розуміння структури лексичного значення // Мовознавство. – 1982. – № 5. – С. 12-19.
12. Никитина Ф.А. Формальный аппарат современной американской лингвистики // Язык и идеология: критика идеалистических концепций функционирования и развития языка. – К.: Вища школа, 1981. – С. 62-79.
13. Овчаренко В.М. Структура і семантика науково-технічного терміна. – Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1968. – 72 с.
14. Панько Т.І. Від терміна до системи. Становлення марксистсько-ленінської політекономічної термінології у східнослов'янських мовах. – Львів: Вища школа, 1979. – 248 с.
15. Прач В.П. Семантическая структура английских общеупотребительных слов и процессы их терминологизации (на материале лексики по лесотехническим специальностям): Дис... канд. филол. наук: 10.02.01. – Львов, 1990. – 211 с.
16. Резников Л.О. Гносеологические вопросы семиотики. – Л.: Кн. палата, 1964. – 304 с.
17. Солнцев В.М. Языковой знак и его свойства // Вопросы языкознания. – 1977. – № 2. – С. 15-28.
18. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
19. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). – Львов: Вища школа, 1988. – 160 с.
20. Drozd L. Some Remarks on a Linguistic Theory of Terminology // Theoretical and Methodological Problems of Terminology: International Symposium Proceedings. – München, 1981. – Vol. 3. – P. 106-117.
21. Nedobity W. Key to international terminology // Infoterm series 7. Terminologies for the Eighties. – München: München e.a., 1982. – 25 p.

23. Collin P.H., Joliffe A. Dictionary of Accounting. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 252 p.
24. P.H. Collin. Dictionary of Banking & Finance. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 270 p.
25. Greener M. The Penguin Business Dictionary. – Revised Edition. – L.: Penguin Books, 1994. – 442 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Abbott Keith, Pendlebury Norman. Business Law. – 6th Edition. – L.: DP Publications Ltd. Aldine House, 1997. – 478 p.
2. Alan E. Branch. Economics of shipping practice and management. Second edition. – London – New-York: Chapman and Hall, 1995. – 360 p.
3. Finance and Development. A Quarterly publication of the International Monetary Fund and the World Bank (1995-1996).
4. Gardner D.C. Finance of Foreign Trade. – London: Cornhill, 1996. – 50 p.

УДК 811.161.2-38'276.6:001

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБРАЗНИХ ЗАСОБІВ У ТЕКСТАХ З ФІЗИКИ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЧАСТИНОК: ПОЄДНАННЯ ПАРАДИГМАТИЧНОЇ Й СИНТАГМАТИЧНОЇ ОБРАЗНОСТІ Дядюра Г.М. (м. Черкаси)

The article deals with the functions of stylistic means in the texts concerning elementary particles physics. Having analyzed the examples of contextual conceit the conclusion was made that the conceit system terms influence the choice of nonterminological means and lead to the creation of conceit context. Another conclusion is that it's typical for contemporary science to combine scientific (paradygmatic) and fictional (syntagmatic) conceit.

Нові галузі наукового знання відзначаються активним використанням образних засобів. Це пояснюється способом пізнання: для того, щоб пізнати ще не пізнане, людина прагне зіставити його з відомим. Образні засоби застосовуються тоді, коли ще не сформувалося те чи інше наукове поняття. Так було, наприклад, у творах раннього періоду розвитку науки, зокрема у М. Ломоносова [4, 66].

Сукупність образних засобів новітніх наук відображає сучасні тенденції розвитку наукового стилю. Спосіб написання твору, кількість і якість залучуваних до викладу мовних засобів певною мірою залежать від історичного періоду його створення. Зміна епохи завжди означає зміну способу написання тексту того чи іншого стилю: твір пише “не одна людина, а ціла епоха, подібно до того, як не одна людина, а епоха творить історичні факти” [6, 152]. Науковий текст є нині складником і активним учасником інформаційного процесу нового типу, який здійснюється на основі спілкування людини з комп'ютером. Належна підготовка тексту до введення в комп'ютерні системи забезпечує ефективність інформаційного процесу. Цим зумовлена характерна для сучасних наукових текстів стереотипність викладу, яка спирається на автоматизацію сприймання, на відміну від актуалізації, яка діє під час сприймання художнього твору. Зміст науково-технічного тексту має сприйматися автоматично, увага читача не повинна відволікатися на форму – тобто на мову, якою виражено зміст, а в художніх творах метою автора є привернути увагу читача не тільки до змісту, а й до слова (на цю відмінність у використанні (і сприйманні) мовних одиниць вказували ще члени Празького лінгвістичного гуртка [2, 355-356]).

Вимога стереотипності, високого рівня стандартизування зумовлена і збільшенням кількості знань, що викликало потребу їх систематизації і зберігання. Завданням нової галузі – інженерії знань – є запровадження експертних систем, побудованих на основі формалізації знань. Проблема полягає в одержанні від фахівця знань у формі, придатній для комп'ютерної обробки [7, 15]. Усе це справляє свій вплив і на традиційну текстову діяльність науковців, яка в наш час зорієнтовує мовне оформлення на відповідність структурі наукового знання. Така зорієнтованість забезпечує подальшу формалізацію інформації і можливість збереження знань за допомогою немовних засобів. Це означає максимальну наближеність наукового тексту до відображуваної реальності – наукового знання, жорстку структурованість, стандартизованість. Водночас форма наукових творів позбавляється традиційної сухості, це пояснюють, зокрема, психологічними причинами (ускладненням знань, підсвідомим прагненням науковця легкою формою наблизити знання до того, хто їх опановує, і зрештою – потребою релаксації після складної інтелектуальної роботи. Але цей “легкий” стиль” не белетризує викладу на зразок науково-популярної літератури, а співіснує з формалізованим викладом, максимально наближеним до передачі знань за допомогою різних немовних семіотичних систем високої складності. Розвиток тако-